

AZ IGAZI UTÓD

Irta Ignác Rózsa

Fekete volt a szeme, rézszerű a haja, nem hasonlított sem apjára, sem anyjára egészen, s még leány is volt a tetejében a kis későnérekezett. Hogy „piroska“ legyen is, hiába akarta az apja, ha — felséges parancsának, engedelmeskedve be is írta a királyi matrikulába ezt a nevet a keresztelést, végző János püspök, — mert a lányka barnás bőrű volt és örökké halovány. Szép orcáscskáját pir sohasem futatta el. Csak a szeme csillogott, mintha égő gyertya lobogna benne, s keskeny, akaratos szája virított sötétén, szinte haragos vörösén.

Kilenc éves korában folyékonyabban olvasott, már letinul, mint az udvari káplán: az esti litánián kis öklével indulatosat suhintva, beleénekel az akadozva ministráló segédpapok énekébe, mert hogy ő olyan igen sokkal jobban tudta az éneket, mint azok. Mikor aztán ezért szobaáristomba csukták, a királyi palota asszonyfertilityának egy sötét, arasznyi ablakos lomtárába, felkúszott a sima falon, mint az evet, kemény kis fejével kifúrta a piszkos pergamentet, vállacskaít átnyomkodta az így támadt résen, mint két vonagló kígyócskát, kifordult a lyukon, le a merdek falon, s a királyi istállóig meg sem állt. Annak a küszöbén szeretett a legjobban üldögélni, az öreg Dancs apó mellett, merthogy Dancs apó ott szokta fényesíteni Piroska királyi apjának lószerszámát, s miközben a küszöbön üldögélve az ezüst csatokat tisztogatta, ez a Dancs apó igen csodálatos szépeket hazudott.

Hogy hogyan volt, mikor az ő apjaura még csak ekkor volt, mint a kutyakom, osztán mégis szőrin ülte meg a lovat.

— Lehetett vagy öt éves, hajja, de mán magasabb volt, mint kisasszonyunk most, osztán Édesanyja, a felséges királyné, Öreg Isten nyugosztalja, — e még Lengyelben vót, hajja-e? — elment a templomba. De a potyolat selyem keszkenőjét, amékkal az imádkozó két szép kezit le szokta vót borítani, hogy ne tartsák híváságosnak, hogy ország-világ láttára, nyilván imádkozik, mert azt igaz keresztényennek, még a templomban is titkon kell művelnie, hajja-e, — nohát, mondom, otthon felejtötte. Oszt a Kisasszonynak az édesapja a Ládíszló gyerek, csak kapja a potyolatkeszkenőt, felszökken a nyergeletlen ménló hátára, hogy viszi ü a felséges édesanyja után...

— Én is tudok szőrin lovagolni! — kiáltott közbe a kislány.

— No, nono, — az öreg megcsóválta két varkocsa fonott hajú fehér fejét, s mondta szánalommal vegyes szeretettel:

— A kúsasszony csak leány!

— Nem vagyok én!... nem vagyok én olyan, mint a többi leány. Nem hiszi? Erisszen az apám legvadabb ménjéhez Dancs apó!

— Nono, hiszen még a törpe besenyő lovacskájától is eltiltotta édesapja, miolta a kisasszony nem visel hasított rokolyát, meg hogy... meg mivel, hiába intöttem, a patakon csak átalugratott.

A leányka indulatosat toppantott;

— Ó, hogy a süly essen belé, minden fehér nép rokolyába, meg asszonyházba, meg, — tudja-é, hogy most is áristomból szökék ki, osztán, ha valaki, valahogyan vissza nem emel a likig, azt sem tudom, hogyan bújjak vissza? Engemet örökkön fenytenek, Dancs apó! Azér mert lány vagyok. Pedig nem is vagyok én az. Nem bizony. Tudja-é, hogy én már ministráltam is?

— Nono, — mondta az öreg megrettenve, s hogy fényesebb legyen, odaköött egyet az ezüst kengyelre, — osztán vajjon nincsen ez hazugság nélkül?

— Nincs! — mondta a gyermek gyanútlanul. Két térdét maga alá húzta, rákönyökölt öregesen és mesélni kezdett éppen úgy, ahogy Dancs apó szokta, vagy akármelyik bölcs férfiú:

— Tudja, van a Szentegyházban az Oltár alatt egy nagy fene kő. Nem akar ki tudja azt felemelni, csak én, meg apám uram. De mi is csak pontosan csütörtök éjjel, péntekre virradólag, mikor más a kokas elsőt kukorétt. Tud apám uram egy köemelő imamondást. Én is tudom, de hajja, magának ezt nem mondhatom el. A kü alatt vagyon egy igen igen mély lajtorja, s mikor mi ketten — én, meg apámuram leszállunk, hát találunk ott, hajja-e, egy nagy földalatti templomot.

— A van, legyintett az öreg. — Hogyne vóna? Oda temetik a felséges királyi családot.

— Nem olyan, — kiáltott közbe a kislány ingerülten, — nemcsak olyan. Igazi, valóságos, földalatti templom. Annak a közepén egy nagy karosszék. Akkora üvegharang borul arra, hogy úkapát nem nyomja le ültében. Mert az ott ül a karosszékben, tisztára úgy, mintha kúv vált volna.

— A kúsasszony úkapja? Oszt melyik, megkövetöm?

— Háát... aki még apámuram úkapja úkapjának is úk+apja vót.

— Árpád apánk lönne? Megkövetöm, ű nem itt vagyon eltemetve.

— Még annak is az úkapja...

— Ügyekur, ki isten is vót a régi hit szörint?

— Dancs apó azt nem tudhatja, hogy kicsoda. Azt csak apámuram tudja, meg én. Mert mi beszélünk is vele. Az ám. De előbb imádkozunk Jézuskához, apám mondja a szentmisét a föld alatt, én ministrálok neki...

— Füstölövel a keziben leányocska létire?

— Azt nem lehet csak úgy elmondani, hogy hogy. Az csupádon csupa nagy titok. Tiszta korom setét van ott, hajja mikor kezdődik. Addig kell, hogy mondja apám a titkos imaszavakat a földalatti Jézuskához, amíg az üvegharang el nem kezd fényelni!

— Fénylik? Osztán meg is szólal?

— Jaj, de értelmetlen ember maga, Dancs apó! Meg hát!

— Hát nyelve es van annak az üvegharangnak?

— Hogy vóna, mikor legöregebb öregapám ül benne tiszta arany palástban...

— Osztán a kisasszony hogyan ministrál neki?

— Hogyan? — A gyermek bosszús zavarral nézett körül, aztán a következő pillanatban felugrott.

A palota ablakán a lengyel nevelő asszonyság hajlott ki és kétségbe esetten kiabálta Piroska nevét.

Mikor a kinyomott pergamentet felfedezték, jöttek is már érte, percek múlva a nevelő asszonyságok között ült a szökevény.

Nem érzett semmi büntudatot. Száját göggel összeharapta, korholásra, faggatásra percekig nem felelt, s csak nagy későre jeyezte meg:

— Hazudhatnám, hogy csemegét vittem a lovacskámnak. Azt biztosan elhinnétek, mert hazugság volna. Hamis embereknek nem szabad megmondani az igazat, mert azok csak a hazugságot hiszik igaznak.

A Frajla, akit még Szászországból hozott volt magával a megboldogult Adelhaid királyné, úgy felháborodott ezen a sértésen, hogy szaggaftni kezdte a köntösét.

Hamis ember ő! Aki szíve vérét adja, ezért az anyátlan árvaért!

Tanakodtak, jelentsék-e a királynak a kisleány furcsa makacsságát? A lengyel Zsófi néne még az öreg Richezát, a király édesanyját ajnározta vót, s ha a műveletes beszédben kicsiny is, de bölcs élettapasztalatban ő vala az asszonyságok között a legnagyobb.

Úgy tanácsolta, hogy várjanak még egy kis ideig. Inkább az ellen kell cselekedni, hogy ez a magányos leányka ne lehessen annyit egyedül. Bé ül egymaga a pádimentomos, lépcsős ablakmélyedésbe, térdére fektet egy nagy képesos könyvet, úgy tesz, mintha olvasná, de a tekintete kitudja hol járhat, lázas, me-rev csillogással, mert a betűre rá sem néz. Csak úzi az eszt. A kicsi Lánykára, árva csepp hűgára rá sem hederít.

Az kellene, hogy társak, korabeli leányocskák vegyék körül! Másnapra a királyi vár népéből öt leányocskát szedtek össze és adtak Piroska mellé. Közöttük volt Dancs apó unokája, Ilonka is.

Zsófi hasznos munkára fogta a lányocskákat, fonniok kellett; meg patyolat vászonból szálat húzatott velük és zsubrikolni tanította őket.

Piroska bétüzte az orsót a fejére tekert háromfonatos rézveres hajába, a varrótúvel kiszurkodott a varrószoba pergament ablakára egy nagy latin P betűt, s míg a leányocskák megilletődve királykisasszonyi felséges személyétől, félénk kuncogások közepette, szorgalmasan fonogattak, öltögettek, a királyleány elbők telepedett és mesélt:

Ot folytatta, ahol Dancs apónak abbahagyta:

— ... öreg úkapám, aki a világító üvegharangban ül a főd alatt, azt mondotta, hogy a másvilágon a leányoknak is éppen olyan tisztességük van, mint a legényeknek, meg még sokkal nagyobb, osztán, ha én is oda kerülök majd, tudjátok-e, mi lesz ottan én belülem?

A leányocskák elképedve dugták össze a fejüket. Egy kicsi, középszökének a nyála is elesöppent ámulatában. Ajtónálló Miklós Ilma nevezetű leányocskája pukkadozva felnevetett a furcsaság hallatán, s Dancs Ilonkája bátoran megkérdezte:

— Te hótakkal beszéltél, azt állítod?

Mire Piroska csak lenézően felhúzta a vállát, aztán lassan felállt és arcán a megvetés és bosszúság indulatával, hogy lám, ennek a sok butának hiába beszél, ezeknek úgy kell valamit megmagyarázni, hogy hallják, lássák, értsék. Huhogó hangon, ahogy gyermekek utánozzák a képzelt kísértetet, felkiáltott:

— Ideee haallgass Piroskaaa!

— Jézusmárja! — sikoltott a kis kövér szőke, — végem neköm!

— Één ki nyilatkozttatooom nekööd, — huhogta tovább a kísértetet játszó királylány, de mire tovább játszhatta volna, hogy mit nyilatkozttatott ki neki az öregapja, a leányocskák már felugráltak, s szaladtak ahányan voltak, annyi felé, eszök nélkül. Még a bátor Danes Ilonka is hazarohant.

S másnap reggel öt anya panasozta kétségbe esetten, hogy tán az ő leányát megrontották. Egyik egész éjjel lázasan kiabált. A másik nem akart lefeküdni, mondván, hogy fél elaludni, mert akkor a Piroska öregapja érte jó, megfogja, és béborítja magával a fénylő üvegharang alá.

Zsófi néne meghallgatta a panaszokat, nem szólt egy szót sem, csak befordult a hálókamarájába, letérdelt Szent Szűz Anya képe alá, az imaszámolykára, elémondott két miatyánkot, három angyali üdvözlést, keresztet vetett, lehúzogatta rokolyálya szélét, két ujjával megtörölte illedelmesen a szája szélét, aztán megparancsolta ajtónálló Miklósnak, hogy fontos dologban jelentse csekély személyét felséges király urunknak.

— Elibem állj ide, a térdem elé! — parancsolta a királyi apa és előrehajolt a mázsás súlyú faragott karosszékben.

Piroska szipogott.

— Ne félj Piroskám, csak bátran felelj, akármit kérdezek. Egyszer elvittelek volt tégedet szegény édesanyád sírjához a földalatti kápolnába. Így volt?

A gyermek bólintott.

— Letérdeltünk, együtt imádkoztunk, igaz?

— Nem! — mondta a gyermek. — Én nem imádkoztam. Én néztem apámuramat, hogy mit mivel?

— És mit miveltem? — Kérdezte a király megütődve.

— Olyan vót, — mondta a gyermek, — mintha fátyol ereszkedett vóna a szeme elé.

Az özvegy király lehajtotta a fejét, szemét eltakarta rubintgyűrűs kezével, sokára szólt:

— Bizonyára sirattam édesanyádat, — sóhajtott, — nem szégyenlem kicsi lányom bevallani.

— Nem a, — mondta a gyermek, — nem sírt, higgye meg. Inkább igen nézett, azon a fátyolon át, mert látott valamit. Én is akartam vóna látni, amit apámuram lát.

A király meglepődve felegyenesedett.

— Mit beszélsz fiam?

— Ugye anyámat látta? — kérdezte a gyermek megremegve. Kicsit összeborzongva közelebb hajolt:

— Mer én úgy láttam, hogy apámuram ötöt látja, ott ahun most van, szegény.

A király megrezzent erre a beszédre, fölállt, lelépett a karosszék lépcsőjéről és hosszú lépteivel az ablak mélyedéséig sietett.

A gyermek utána fordult:

— Ne tessék megmondani Zsófi nénőnek, mer megbüntet, osztán a tetejébe még rosszféle hazugnak nevez.

Pillanatokig állt háttal a gyermeknek az ablak előtt. Karját összefonta. Csak sokára fordult meg, összevont szemöldökkel, szomorúan.

— Hazudni sohasem szabad, fiam.

— Aki tud, annak szabad, édesapám. Azér szidnak-vernek engem, mert én nem tudok.

A király felemelte a hangját.

— Semmiféle üvegharang, ősbálvány nincsen odalenn, s te azt mesélted. Azt hazudod, hogy a réműlettől aludni sem tudnak a játszó pajtásaid. Meg kell, hogy büntesselek. Van a földalatti kápolnában üvegharang alatt álló, pogány ősbálvány? Van, vagy nincsen? Felelj nekem!

Piroska elbiggyesztette a száját:

— Ugy, hogy ezzel a kezemmel megfogjam, s akár le is törjek belőle egy darabot, oszt megmutassam annak a tátott szájú Ilmácskának, úgy?

— Ugy.

— Ugy nincs. Mert az Ilmácska vak.

— Vak! Ejnye Piroska, hogyan volna vak? Nekem is, szemtől szembe is képtelen meséket hazudsz?

A gyermek arca sírósra csavarodott.

— Felelj! Miért beszélsz olyasmit, ami nem igaz?

— Igaz, bizonyisten igaz, — szepegte a gyermek, aztán egyszerre heves sírásra fakadt, — csak nem lehet megfogni. Apámuram is tudja ezt, csak nem akarja nekem megvallani, mert én, mert én — nem vagyok fiú!!

— Micsoda? — A király megfogta a gyermek vállát. — Emeld fel az arcodat, nézz a szemem közé, ne sírj, bizonyára sok szóbeszédet hallottál róla, hogy mennyi bánatunk volt eleinte: nincsen fiunk, dehát ez már elmúlt. Ebben megnyugodtam. Isten akarata, hogy véremből sarjadt utódom ne legyen. Régen nem beszél erről már senki sem. Miért bánkódoz azon, hogy nem vagy fiú? A leányocskáknak is erről meséltél, Danes apónak azt füllentted..

— Ki ne mondja! — kiáltott közbe a gyermek, — ki ne mondja, hogy az nem igaz. Mert igaz. Mert igaz, az a legnagyobb igaz. Nem úgy, hogy fogjam a kezemmel, meglóbáljam, megszagoljam az orrommal, — hanem igazi igazból, mindig, mindig én ministrálok apámuramnak. Csak nem akarja bevallani. Pedig tudja! Ugye tudja?

A király elfehéredett. Remegett a szive, egy biztos, furcsa sejtelemtől, de lázasan tiltakozott e sejtelem ellen az agya. A világ azt fogja mondani, hogy Piroska beteg. Démonok szállták meg, szegény kis fejét. A világnak nem szabad tudomást vennie róla, hogy ezt a gyermeket belső látás fogta meg.

— Én nem vagyok pap, — mondta komoran, nem áldozok két szín alatt keresztény pap módján. Nem áldozok pogány ősbálvá-

nyok előtt sem, mint a régi táltos királyok. Keresztyén király vagyok, közönséges földi halandó, Isten...

— Ne féljen, — vágott közbe a gyermek, — Isten tudja és én többet nem árulom el soha senkinek apám uramat.

— Ne féljek? — A király ledobta magát karosszékébe. — Mitől, vagy kitől ne féljek, Piroska? — így szólt, s borzongva gondolt régen elfelejtett mesékre, babonákra. Egykor, valaha, voltak belső látással megvert táltosleányok, boszorkányok... — Apácák nevelésére kell bíznom! — Határozta el hirtelen.

— Tőlem ne féljen, — mondta a gyermek — csak Zsófi néne hiszi, hogy én bolondos vagyok, mondta is, mikor azt hitte, aluszom: „Nagy ijedtség érte vót a szegény, boldogult királynét, mikor Piroskával várandós vót, hogy elragadták vót a nagy bőrkocsival a lovak, tán attól ilyen esze fordult a gyermek.“ Meg azt is mondta: „Ha én a királynak vónék bédugnám ezt a gyermeket a kalastrumba. Majd ott megtanítanak, hogy a leányocskák nem szoktak ministrálni.“ Bédug apámuram a kalastrumba, igen?

A király, mert éppen erről gondolkodott, amit a gyermek most kimondott, végül is felnevetett:

— Te kicsi táltos! Na, jőjj ide! Határozz magad, hogy mi legyen veled?

A gyermek gondterhesen megcsóválta a fejét:

— Ugy is az leszen, apámuram, ami már van.

— S mi van? Mondd elé!

— De nem ver meg?

— Nem én!

— Nem szégyelli?

— Hát szégyelleni való!

— Mondja, hogy nem szégyelli?

— Jó, mondom.

— Nem fél?

— Félek, — nevetett a király, — de csak elviselem valahogy.

— Ne féljen, — mondta a gyermek, — csak tudja! S vallja meg nekem, hogy elismeri. Osztán akkor, soha többet nem mondom. Jó, legyen az öregek szava szerint: nem hazudom többet senkinek! Osztán ne búsuljon miatta, mert ha akarja, elmegyek apácának is, de ha akarná, akár fiú is lehetnék én, mert én vagyok az apámuram igazi utódja. No kimondtam, s ez az igaz.

A király ölbekapta a gyermeket, kétszer egymásután megcsókolta a homlokát. Piroska hevesen átfogta mind a két karjával azt a szépséges, puha, aranybarna hajú fejét László királynak. Így maradtak néhány pillanatig, de akkor a király, mintegy álomból ébredt volna, megrázkódott, leányát hirtelen a földre állította.

— Nincsen anyád, — mondta, — s nekem országos gondok nyomják a vállamat. Nem tudlak magam nevelni.

A gyermek sóhajtott.

— Jó, jó, — mondta, — ezt Zsófi néne előtt tessék mondani, — mi ketten nem kell, hogy ilyeneket mondjunk egymásnak.

A király felnevetett.

— Soha?

— Soha! — felelte komolyan a gyermek.

— És, ha távolleszek tőled?

A gyermek legyintett:

— Azt hiszi, nem tudom, hogy édesanyámmal mindörökké beszélgetni szokott? Pedig ő olyan távol van, hogy már meg is halt.

Megfogta a leánykának mind a két kezét:

— Tudod, te, hogy én most mit gondolok?

— Tudom. Bé megyek a kalastrumba.

— Igen. De később úgy gondoltam, férjhez adlak, ha felnősz.

— Akkor uram leszen.

— Szent asszonyok fognak nevelni, s majdan hitvesed.

— Ha igaziak lesznek, — felelte a gyermek, s felkiáltott: —

Te igazi vagy, apámuram, minden emberek közül, csak te vagy igazi!

— Szeretnék, — vallotta a király, de restelkedve elhallgatott.

A gyermek titokzatos mosollyal szájára tette az ujját. Egy-másra néztek szótlanul. Ugy érezték: egyet látnak e pillanatban. Többé egyikük sem szólt. Ajtónálló Miklós halk kopogtatására rezzentek fel. Zsófi néne várta odakünt a bűnöst, hogy végrehajtsa rajta a kiszabott büntetést.

— Aristom? — kérdezte lelkendezve, mert a gyermek nem felelt, csak ment előre engedelmesen. Diadallal csukta rá a lomfár ajtaját.

A király pedig leballagott a királyné sírjához. Mióta özvegy lett, — fogadalom nélkül ugyan, de határozott belső tiltakozás miatt, — nem érintett máig asszonyt soha. Most hosszasan könyörgött Istenhez a sír előtt és kérlelte Őt, hogy igazat látó, táltos leánykáját áldja meg, igazítsa és szentelje meg, s fogalmat tőn, hogy soha haláláig asszony személlyel, ha természeté követel-né, akkor sem él, s kéri a Szűz Anyát, hogyha ez a megtartóztatás erőfeszítésbe kerül, fogadja el azt egy olyan leánygyermek lelkének tisztaságáért, aki, mint a szentek, nem fiú, s nem leány...

— Én nem tudom, hogyan, én nem tudom, miben, — imádkozta a király, — Te látod, Istenem, lehet-e nekem, testi-lelki utódom egy leány?

Piroska dalolva pörgette az orsót az áristomban, és a patyolatból újjnyi szélesen húzva ki a szálakat szépséges kendőt zsubrikolt.

• • •

És Piroska utóda lőn László királynak. Nem a trónon, ahol nem ültek ez időben asszony-uralkodók. Hanem a Szentek — galériájában, ahová „Iréne“-néven szólította el őt Az, aki a kortársak imáira, róla szóló bizonyágtevéseire és szentté könyörgésére, — Ament felett.